

Tårnet

4. februar 2015

Her følger beretningen om skaktårnets forstumlede vej gennem skakhistorien.

Indtil år 1525, hvor dronningen fik sine store dynamiske egenskaber, var tårnet den stærkeste skakbrik. Tårnet tilhører gruppen af tunge officerer – også dronningen tilhører gruppen - som er karakteriseret ved, at den tunge officer sammen med kongen kan sætte modstanderens enlige konge mat.

På et tomt bræt dækker tårnet (inklusive det felt, det står på) 15 felter. Tårnet har altid bevæget sig på samme måde: I lige linjer og rækker; akkurat som en stridsvogn gør. Den (stridsvognen) har svært ved at dreje (svinge) – tænk på stridsvognene i filmen Spartacus. Af værdi regnes tårnet lig med ca. 5 bønder.

Tårnet har i udgangsstillingen (a1 og h1) og (a8 og h8) svært ved at komme ud og virke i spillet. Det sker lettest med rokaden og derefter ved at skaffe forbindelse mellem tårnene. Tårnet skal allerhelst have åbne linjer at virke på. Et tårn på en åben 7. række (henholdsvis 2. række) er særdeles stærkt.

Tårnets oprindelse er meget gådefuld og fuld af sprogforbistringer og oversættelsesfejl.

Lad os starte med begyndelsen.

I Chaturanga (forløberen for skak) blev tårnet kaldt “ratha” som er et sanskritord, der betyder stridsvogn, som er en vogn trukket af heste og bemanded med væbnede krigere. Da spillet kom til Persien blev ordet “ratha” oversat til “rukh” (det persiske ord for stridsvogn). Da araberne lærte spillet at kende ved erobringen af Persien, blev “rukh” oversat til det arabiske navn “rukhhk”, som også betyder stridsvogn. Det er tæt ved ordet for arabernes to-hovedede gigantiske mytologiske fugl: “rukh” (Rok-fuglen), som er så stor, at den fodrer sine unger med elefanter. Dette kan have fået betydning for tårnets senere udseende; se senere i artiklen.

I Italien blev “rukh” oversat til “rocco” som ligger tæt på det italienske ord “rocca”, der betyder et fort (castle) med et tårn (et såkaldt fæstningstårn). I England betød det, at tårnet kom til at hedde “rook” (eller “castle” - dette navn på tårnet bruges ikke rigtigt længere i England).

Der findes en anden teori, som forklarer hvorfor tårnet endte med at blive kaldt tårn. I middelalderen var mobile tårne (belejringsårne) almindelig til krigsførelse. Tårnene var forsynet med hjul. Derved kunne de minde om en stridsvogn. På grund af deres form blev de kaldt tower eller castle. Rokade på engelsk hedder jo castling (kongen bliver bragt inden for i slottet).

Så giver det jo mening med dobbelttrækket rokade. Tårnet ruller ind mod midten og kongen går ind i det for at finde dækning. Vore dages regler foreskriver, at kongen bevæger sig to skridt henimod et af tårnene, og tårnet derefter hopper over kongen, men det er jo ikke korrekt i forhold til ovenstående forklaring af rokadens oprindelse.

Her kommer navnet på tårnet på udvalgte sprog:

- Arabisk: rukhhk
- Dansk: tårn
- Hollandsk: torre
- Engelsk: rook eller castle (som næsten ikke bruges mere)
- Finsk: torni
- Fransk: tour
- Tysk: turm
- Irsk: caiseal
- Italiensk: rocco eller torre

- Norsk: tårn
- Latin: rochus
- Persisk: rukh
- Portugisisk: torre
- Russisk: ladya (som oversat betyder båd – ingen ved rigtigt helt hvorfor)
- Spansk: torre
- Svensk: torn

På noteringslisten er det normale bogstav for tårnet et T. I England er det et R.

Brikken, som blev kaldt tårnet, var fra skakspillets start en rektangulær klods med et V-formet udsnit. Efterhånden blev de to rande for enden af V-et, ud- og nedadkrummet og endte med, at blive to udskårne hestehoveder (hestene fra stridsvognen). Samme ud- og nedadkrummede rande ses hyppigt på symbolet for tårn på riddernes våbenskjolde i England.

Arabisk tårn

Dernæst kom forskellige udgaver af stridsvogne og tårne. I Skandinavien blev "rukh" til en vagtmand (Warder). Det ved man pga. et skak-fund på Isle of Lewis, Hebriderne, Skotland. Fundet stammer fra 1100-tallet. På det tidspunkt blev Hebriderne regeret af Norge. Brikkerne forestiller små mandspersoner.

Så blev det til elefanttid. Både tårn, løber og konge blev udformet som elefanter bærende med forskellige konstruktioner på ryggen. I lang tid – op til midten af 1800-tallet – blev tårnbrikken udformet som en elefant med et tårn på ryggen. Dette tårn (på ryggen) ligner vore dages howdah, som bruges i Indien til at bære personer eller gods. Efterhånden forsvandt elefanten fra udformningen af brikken, og tårnet blev tilbage.

Elefant tårn

I Europa har der altid været stor fascination af elefanten:

Tænk blot på Karthagos feltherre Hannibal og hans hær og 37 elefanter, som gik over Alperne i oktober år 218 f.Kr. Han brugte Col de la Traversette-passet øst for den franske by Abriès til overgang.

I 1255 forærer Louis IX, Frankrig, en elefant til Henry III, England. Den bliver installeret i Tower, London.

Den danske elefantorden er stiftet år 1457. Ordenstegnet er en elefant i guld, som bærer et vagttårn.

I 1527 udgiver den italienske poet Marci Girolamo Vida et skakdigt: Scaccia Ludos, hvori omtales en elefant med et tårn på ryggen.

Staunton-modellen er i vore dage anerkendt af FIDE som den officielle brikmodel til brug i skakturneringer. Mere om det i en senere artikel. Et Staunton tårn ligner et tårn fra en engelsk middelalderborg. Foroven har det en platform omgivet af en mur med 4-6 skydehuller, men proportionerne er ikke som et fæstningstårn.

Staunton tårn

Næste artikel i Brikkernes historie bliver om springeren.

*Mange hilsener
Ove Rytter Jensen*